

Трохимчук Раїса Володимирівна,

*студентка 2 курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»*

Науковий керівник:

Сойко Інна Миколаївна,

*к. пед. наук, доцент кафедри педагогіки
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»*

ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сучасні процеси реформування національної системи освіти, зокрема і початкової, у контексті запровадження у практику Концепції НУШ детермінують зміни самої парадигми освіти і виховання учнів у вільний від навчання в закладах початкової освіти час. У контексті останнього актуалізація проблем формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи як провідної ідеї і як результату організації освітньо-виховного процесу у цих закладах освіти з використанням гри, вимагає пошуку та розробки ефективного виховного змісту і методики формування досліджуваного феномену.

Оскільки фундамент формування ціннісних орієнтацій особистості закладається в молодшому шкільному віці, саме на цьому етапі необхідне усвідомлене партнерство батьків і педагогів у справі виховання дітей.

Провідним видом діяльності молодшого школяра є гра, під час якої закладаються ключові цінності особистості та забезпечується фізичний і психічний розвиток дитини. З огляду на це актуальним питанням є використання в освітньому процесі закладу ігор як засобу формування ціннісних орієнтацій особистості.

Низка нормативно-правових документів, зокрема, Закон України «Про освіту» [2], Державний стандарт початкової загальної освіти [1], «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» [6], «Концепція Нової української школи» [4] визначають головною домінантою виховання формування в особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та до самої себе, активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції.

Актуальними в контексті проблеми нашого дослідження є наукові праці і здійснені дослідження дитини як суб'єкта активної життєдіяльності на всіх етапах її онтогенезу в соціокультурному чи освітньо-виховному середовищі та

психолого-педагогічних механізмів формування її провідних особистісних якостей, ставлень чи орієнтацій К. Абульханової-Славської, Г. Балла, І. Беха, Н. Бібік, Л. Виготського, А. Макаренка, Р. Павелківа, Г. Пустовіта, В. Рибалки, В. Роменця, С. Рубінштейна, О. Савченко, О. Сухомлинської, Г. Троцько та інших.

Дослідженню проблем морального виховання зростаючої особистості, формування її ціннісної сфери, таких новоутворень у структурі її свідомості, якими є ціннісні орієнтації, присвячено наукові праці І. Беха, М. Боришевського, І. Булах, О. Вишневського, К. Журби, А. Здравомислова, Л. Коберник, Л.Кобзаренко, К. Роджерса, С. Рубінштейна, Р. Сойчук, Н. Скрипник, К. Чорної, Ш. Шварца та ін.

Значну увагу значенню гри в житті молодших школярів та організації ігрової діяльності у своїх працях приділили класики української педагогічної плеяди К.Ушинський, С. Русова, О. Макаренко, В. Сухомлинський.

Науковці вважають, що формування ціннісних орієнтацій людини є довготривалим етапним процесом, який залежить від загального зростання та вікового розвитку особистості, формування її якостей. Ціннісні орієнтації постають елементами структури внутрішнього світу людини, які виражаються у векторі її діяльності та активності, характеризуються моральним вибором під час кожного етапу її зростання, залежать від стандартів соціальної культури. Ціннісні орієнтації – життєвий план особистості у здійсненні задумів згідно з власними ідеалами, інтересами, принципами, переконаннями. Специфіка формування ціннісних орієнтацій у молодших школярів визначає успішність особистості в майбутньому [7, с. 50].

Формування ціннісних орієнтацій молодших школярів є процесом, який поетапно проходить під час участі кожного у різноманітних видах діяльності. Освітній процес учнів спрямований на конструювання моделі ціннісних орієнтацій під час спілкування, у інтелектуально-пізнавальній, художній, трудовій, мистецько-театралізованій, творчій діяльності, застосування засобів літератури. Проте провідною діяльністю молодших школярів, яка визначає зону найближчого розвитку, є сюжетно-рольова, дидактична та рухлива ігрова діяльність. Різні типи ігор, на наш погляд, сприяють розвитку ціннісних орієнтацій здобувачів, адже саме під час такої діяльності учні опановують навчальний матеріал, правила гри, особливості взаємодії з оточуючими, у них розвивається емпатійне сприйняття інших [7, с. 34].

Гра для дітей – це творча, спонтанна, непередбачувана та абсолютно весела діяльність. Хоча гра може здатися несерйозним заняттям, вона є важливим засобом для навчання. Вона робить значний внесок у когнітивний, фізичний, емоційний та соціальний розвиток дитини. Гра – це природний та найкращий спосіб для дітей навчитися, коли вони досліджують себе та спостерігають за іншими у грі та роботі. Вони є природними дослідниками, у яких є потреба та бажання вивчати свій світ через реальні переживання та природне докільля [7, с. 41].

Гра – це спосіб, яким діти здобувають сенс зі складного світу, в якому ми живемо. Гра – це засіб, за допомогою якого діти йдуть на ризик, кидають

виклик самим собі як фізично, так і розумово, створюють щось нове, справляються зі страхами і насолоджуються моментом, створюючи нові смисли. Діти ростуть, навчаються і навіть досліджують світ через гру. Гра – це основа для відкриття, міркування та мислення. Коли дітям дають свободу експериментувати, здійснювати помилки і потім вчитися на цих помилках, вони розвивають навички, що залишаться з ними на все життя [7].

Гра сприяє розвитку особистості молодшого школяра, оскільки як джерело розвитку та водночас каталізатор зони найближчого розвитку, забезпечує зміну потреб та формує свідомість учня. На думку Л. Виготського, у грі виникає дія в певній змодельованій ситуації, поява мимовільної інтенції, розробка плану життя, розвиток вольової сфери. Особистість розвивається у ігровій діяльності. Лише в цьому контексті гра є провідною діяльністю, яка забезпечує розвиток школяра [5, с.80]. Нам імпонує такий підхід до установалення потенціалу гри як засобу розвитку здобувача освіти, і тому перспективним вважаємо подальше дослідження у з'ясуванні ролі гри у розвитку ціннісних орієнтацій молодших школярів [7, с.65].

Гра сприяє активізації всіх складових особисті – волі, інтелекту, пізнання, почуттів, емоцій, потреб. Вагомою її специфічною рисою є позитивні емоції, які забезпечують пізнавальну активність, самовираження та саморозкриття дитини. Навіть ігри, які мають аналогічні правила, інформаційний ресурс, відрізняються за умови їхнього застосування з різною освітньою метою. Багатофункціональність гри передбачає багатоаспектний вплив на особистісний розвиток, на її творчі, мотиваційні, інтелектуальні, фізичні, емоційно-вольові можливості [7, с. 66].

Під час гри здобувач зосереджується, що забезпечує розвиток вольових намірів. Ігри сприяють формуванню дружних, товариських взаємин між учасниками освітнього процесу.

У ході гри гри з'являються потреби у співробітництві та виконанні визначених правил, учасників привчають опануванню власних почуттів, шанобливому ставленні до прав інших. Гра дає змогу учням переборювати перешкоди, сприяючи емоційному забарвленню освітнього процесу, впливаючи на результати різних видів діяльності. Виступаючи засобом пізнання довкілля, гра забезпечує усвідомлення завдань діяльності, розвиток уяви та установалення гуманних взаємостосунків [7, с. 65].

Гра змушує учня діяти згідно з ігровими правилами. Особистість переважно не підкоряється тому, що намагаються їй нав'язати правилами поведінки. Однак під час ігрової діяльності підпорядкування правилам та вимогам бути стриманим приносить максимальне задоволення здобувачу. Під час гри правило стає найсильнішим, тому у грі дитина змінює імпульсивну поведінку довільною, у ній учень вчиться без насильства чинити за зразком. Отже, ігрові правила стають мов місток між трансформацією керованих вимог та внутрішніх, які подобаються здобувачам. У ігровій діяльності дії учасників спрямовуються на шляхи реалізації діяльності, дотримання правил, розгортання перебігу подій гри, а не на результат, який сприяє її здатності до довільної регуляції .

Щоб гра ставала засобом формування ціннісних орієнтацій, необхідно розвивати під час ігрової діяльності прагнення до взаєморозуміння та взаємодопомоги між учасниками, які повинні стати звичкою. За таких умов можна розвивати цінності співпереживання та дружби, формуючи якості вияву цих цінностей. Зазначене вимагає часу для уважної організації ігор. Під час ігрової діяльності здобувач прагне віднайти товариство однодумців, переживає різні емоції. Гра є доступною для кожного діяльністю, своєрідною мовою спілкування школярів, яка руйнує бар'єри відмінностей за різними ознаками, під час якої виникає дружба, симпатія [7].

Іншою важливою умовою формування ціннісних орієнтацій молодших школярів у ігровій діяльності є постійна діалогічна взаємодія педагога з дітьми. Таке спілкування повинно бути демократичним. Учитель як рівноправний партнер, закликає дітей до співробітництва, привчаючи кожного вибудовувати партнерські стосунки, де цінуватимуть емоції та думку усіх учасників [7].

У грі виявляються індивідуально-типологічні особливості та характер стосунків школярів. Тому ігрова діяльність повинна використовуватися як засіб виховання та навчання учнів. У початковій школі це, насамперед, організований вчителем спосіб взаємин здобувачів. Шляхом гри вчитель впливає на учнів, відмічаючи закономірності їх розвитку, корегує поведінку. З цією метою він повинен виважено добирати ігри, які мають стати школою життя для дітей.

Упродовж гри педагог повинен проявляти ті риси, які він прагне сформувати у учнів, бути прикладом уважного та справедливого ставлення до усіх, уміти вести спостереження, оперативно реагувати, бути толерантним. Саме у молодшому шкільному віці приклад вчителя, його поведінка, манера спілкування є важливими для здобувачів. Вчитель має наповнити життя учнів радісним спілкування у ігровій діяльності, реалізувати освітню мету і формувати витримку, самовладання, доброзичливість, сміливість, чесність, справедливість [7].

У грі молодші школярі вчаться навичкам співробітництва, спільного прийняття рішень згідно з інтересами усіх учасників. Ігрова діяльність дає змогу опанувати способи ефективної організації спільної роботи в колективі, навчає виявляти емпатію, доброзичливість, радість за успіхи інших. Гра сприяє формуванню у учнів толерантного ставлення до однолітків. Вчителю належить істотна роль у побудові взаємостосунків здобувачів з урахуванням гідності та поваги [7, с.70].

Молодші школярі оперативно навчаються правилам взаємодії з іншими, у них формуються уміння уникнення конфліктів. Колективні ігри-вправи, ігри-інсценівки, сюжетно-рольові ігри спрямовані на формування дружніх взаємостосунків з оперттям на доброзичливість, чуйність, відповідальність, ініціативність, емпатію. Організація ігрової діяльності передбачає розвиток здатності до взаємодії, уважне ставлення гравців один до одного, уміння відчуття емоційних переживань однокласників, прагнення допомогати їм. Під час гри істотно зменшується рівень агресивності проблемних учнів, кількість реакцій демонстративного типу. Гра забезпечує зникнення сором'язливості,

замкнутості, об'єднує школярів у спільній роботі, спонукаючи виявляти самостійність, ініціативу у вирішенні проблемних ситуацій [3].

Виховання дитини залежить насамперед від організації ігрової діяльності в дитинстві. Гра є не менш важливою для учнів, ніж праця для дорослих. Під час гри діти активно діють, розвивають творчі здібності, наполегливість, відповідальність, вчаться боротися з труднощами, вчаться будувати взаємовідносини з іншими. Отже, ігрова діяльність забезпечує прояви моральних рис, дарує радість перемог, естетичну насолоду та творчість [7].

Аналіз різних підходів науковців до тлумачення поняття «гра» дав змогу установити, що існують різні визначення феномену, але вчені одностайні у її впливі на психічний розвиток дитини та становлення її як особистості. Гру ми розглядаємо як форму спільної, спеціально організованої діяльності суб'єктів, яка спрямована на засвоєння громадського досвіду, традиційної культури, на самовираження, задоволення особистісних, сімейних, соціальних потреб на зняття емоційної напруги, а також на розвиток умінь, навичок і здібностей особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> (дата звернення : 02.12.2025).

2. Закон України «Про освіту». Закон України «Про освіту». 2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення : 02.12.2025).

3. Кобзаренко Л. А. Виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки: автореф. дис канд. пед. наук. спец.: 13.00.07. Київ, 2016. 23 с.

4. Концепція Нова Українська Школа. URL: [https://mon.gov.ua > storage > app > media > pov...PDF](https://mon.gov.ua/storage/app/media/pov...PDF) (дата звернення: 02.12.2025).

5. Лазрук А. Цінності людини у науково-психологічному осмисленні. *Психологія і суспільство*. 2013. №2 (12). С. 19-37. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/1810-2131/article/view/125760> (дата звернення: 12.04.2023).

6. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ М-ва освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (дата звернення: 13.02.2023).

7. Пуйо О. І. Рухливі ігри як засіб формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку: дис. ... доктора філософії. спец.: 011Освіта/Педагогіка за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Київ, 2021. 276 с.

РОЗДІЛ 5 ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

1	<i>Ішук Оксана Миколаївна</i> Формування валеологічної культури в учнів початкової школи	170
2	<i>Бляшин Іван Ярославович</i> Система професійної підготовки майбутніх менеджерів в умовах змішаного навчання у закладах вищої освіти	124
3	<i>Карчевський Олексій</i> Проблеми реформування управління освітою в Європейському Союзі в умовах глобалізації світової економіки	127
4	<i>Якимчук Олександр</i> Проблеми підготовки людини до життя в інформаційному суспільстві в умовах створення єдиного європейського простору	131
5	<i>Олевський Тарас, Матковський Андрій</i> Вдосконалення системи правової освіти студентської молоді у сучасних умовах розбудови громадянського суспільства в Україні	134
6	<i>Василь Габорець</i> Європейські моделі управління освітою в умовах трансферу національних систем освіти	140
7	<i>Максим Коваленко</i> Європейські моделі мовної політики Європейського Союзу в освіті для дорослих	143
8	<i>Тарас Олевський, Андрій Матковський</i> Засадничі принципи та завдання оновлення професійної підготовки майбутніх юристів	145
9	<i>Руслан Гайдайчук</i> Технологічний підхід до професійної підготовки майбутніх менеджерів в умовах змішаного навчання	148
10	<i>Іван Бляшин, Іван Колядич, Павло Наумчук</i> Оновлення вищої освіти на етапі інтеграції України до Європейського Союзу	151